

خیابان زیستی کودکان

شناخت، دیدگاه‌ها و راهکارها

مولفان:

محمود براتوند - مهرداد نورزاده

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۸

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سرشناسه	: براتوند، محمود، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: خیابان زیستی کودکان: شناخت، دیدگاه‌ها و راهکارها/ مولفان محمود براتوند، مهرداد نورزاده.
مشخصات نشر	: تهران : آوای نور، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۴۰۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۴۵۸-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: کودکان خیابانی Street children
موضوع	: کودکان خیابانی -- روانشناسی Street children-- Psychology
شناسه افزوده	: نورزاده، مهرداد، ۱۳۴۹-
رده بندی کنگره	: HV۱۳۹۷۸۷۳ ۹ خ ۴ پ /
رده بندی دیویی	: ۷۴/۳۶۲

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / شماره: ۶۶۴۸۰۸۸۲

خیابان زیستی کودکان شناخت، دیدگاه‌ها و راهکارها

مولفان: محمود براتوند - مهرداد نورزاده

ناشر: انتشارات آوای نور

صفحه‌آرا: منیر السادات حسینی

چاپ: اول ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۴۵۸-۱

قیمت ۵۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر و مولفان محفوظ است

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۱
گفتار ۱: تعریف خیابان‌زیستی	۱۳
مقدمه	۱۳
ابعاد مهم در روند تعریف خیابان‌زیستی کودکان	۱۴
تیپ‌های شخصیتی کودکان خیابان‌زی از دیدگاه استاکلین	۱۵
تعریف خیابان‌زیستی کودکان از دیدگاه لوچینی	۲۱
بازتعریف کودک بی‌سرپناه	۲۴
سیستم کودک-خیابان لوچینی	۲۹
کودکان خیابان‌زی چه کسانی هستند؟	۳۲
گفتار ۲: علت خیابان‌زیستی کودکان	۳۹
مقدمه	۳۹
نقش نولیبرالیزم در خیابان‌زیستی کودکان	۳۹
عوامل بروز پدیده‌ی خیابان‌زیستی	۴۳
ویژگی‌های نهادی، اجتماعی- خانوادگی و فردی زمینه‌ساز بروز خیابان‌زیستی کودکان	۵۰
ویژگی‌های نهادی زمینه‌ساز بروز خیابان‌زیستی	۵۱
ویژگی‌های اجتماعی- خانوادگی زمینه‌ساز بروز خیابان‌زیستی کودکان	۵۷
پایگاه اقتصادی- اجتماعی و رابطه‌ی آن با خیابان‌زیستی کودکان	۵۷
تعارض خانوادگی و خیابان‌زیستی کودکان	۶۰
ویژگی‌های فردی زمینه‌ساز بروز خیابان‌زیستی کودکان	۶۲
هویت و میل به استقلال و خوشگذرانی	۶۹
نتیجه‌گیری	۶۹
گفتار ۳: آمار کودکان خیابان‌زی	۷۱
مقدمه	۷۱
آمار خیابان‌زیستی کودکان	۷۲
تعریف جامع و مانع، پیش‌نیاز آمار دقیق	۷۳

گفتار ۴: مراحل ترک خانه و پذیرش در گروه ۸۳

- ۸۳..... مقدمه
- ۸۴..... مراحل آغاز خیابان‌زیستی کودکان از دید شافرنر
- ۸۷..... ویژگی‌های کودکان خانه‌گریز
- ۹۰..... شرایط روانی-اجتماعی کودکان در آستانه‌ی ترک خانه

گفتار ۵: روابط درون و برون‌گروهی کودکان خیابان‌زی ۱۰۱

- ۱۰۱..... پویایی گروهی و خرده فرهنگ رایج در میان کودکان خیابان‌زی
- ۱۰۵..... ویژگی‌های رئیس گروه در میان کودکان خیابان‌زی
- ۱۰۷..... همزیستی در گروه کودکان خیابان‌زی
- ۱۱۲..... زندگی در گروه خیابانی: بایدها و نبایدها
- ۱۱۳..... پویایی گروه کودکان خیابان‌زی بر اساس سطوح فضایی
- ۱۱۵..... جایگاه‌های ویژه‌ی کودکان آواره
- ۱۱۷..... مدیریت مکان و روابط در میان کودکان خیابان‌زی
- ۱۲۳..... ساختار کالبدی محل استراحت و کار کودکان خیابان‌زی
- ۱۲۴..... چگونگی ساخت و تعریف فضا، ساختار اجتماعی و خیابان، توسط کودکان خیابان‌زی

گفتار ۶: خرده فرهنگ خیابان‌زیستی: افسانه یا واقعیت؟ ۱۲۹

- ۱۲۹..... مقدمه
- ۱۳۰..... خرده‌فرهنگ چیست؟
- ۱۳۲..... چگونگی سازگاری خرده‌فرهنگ خیابان‌زیستی با جامعه
- ۱۳۵..... دیدگاه چند فرهنگی در بافت خرده‌فرهنگ خیابان

گفتار ۷: زندگی و ساختار اجتماعی کودکان خیابان‌زی ۱۳۹

- ۱۳۹..... مقدمه
- ۱۴۱..... خواب و استراحت کودکان خیابان‌زی
- ۱۴۳..... دو سبک زندگی در میان کودکان خیابان‌زی
- ۱۴۹..... بازی و سرگرمی‌های کودکان خیابان‌زی
- ۱۵۰..... نامهای مستعار در میان کودکان خیابان‌زی
- ۱۵۱..... سن، جنسیت و خیابان‌زیستی
- ۱۵۵..... چرایی شیوع بیشتر خیابان‌زیستی بین پسران

گفتار ۸: خانواده‌های کودکان خیابان‌زی ۱۶۳

- ۱۶۳..... مقدمه
- ۱۶۴..... طبقه‌ی متوسط چیست؟

۱۶۵.....	شرایط اجتماعی خانواده و خیابان‌زیستی.....
۱۷۲.....	خیابان‌زیستی از دیدگاه کودکان بی سرپناه.....
۱۷۴.....	روابط کودک با همشیران.....
۱۷۶.....	همشیر بزرگسال به عنوان یک الگوی رفتاری.....

گفتار ۹: بزهکاری و جرم در میان کودکان خیابان‌زی..... ۱۷۷

۱۷۷.....	مقدمه.....
۱۸۰.....	گدایی، ولگردی و خیابان‌زیستی کودکان.....
۱۸۱.....	مواد مخدر در بافت خیابان‌زیستی کودکان.....
۱۸۳.....	جرایم جنسی در بافت خیابان‌زیستی.....
۱۸۵.....	تن‌فروشی برای بقا: جرم یا رفتاری سازگارانه؟.....
۱۸۷.....	خشونت و پرخاشگری در میان کودکان خیابان‌زی.....
۱۸۸.....	مقایسه کودکان خلافکار و خیابان‌زی.....
۱۹۳.....	قماربازی به‌عنوان خلاف و سرگرمی.....
۱۹۴.....	بی‌اعتنایی مقابله‌ای، اختلال سلوک و خیابان‌زیستی.....

گفتار ۱۰: کسب در آمد و فعالیت اقتصادی کودکان خیابان‌زی..... ۱۹۷

۱۹۷.....	مقدمه.....
۱۹۸.....	انواع فعالیت‌های درآمدی در بافت خیابان‌زیستی.....
۲۰۲.....	کار و جنسیت در شرایط خیابان.....

گفتار ۱۱: بهداشت و درمان کودکان خیابان‌زی..... ۲۰۵

۲۰۵.....	مقدمه.....
۲۰۶.....	بهداشت تنائی.....
۲۰۶.....	بیماری‌های کودکان خیابان‌زی.....
۲۱۱.....	ضرب و جرح و زخم‌های ناخواسته.....
۲۱۲.....	آسیب‌های روانشناختی رایج در میان کودکان خیابان‌زی.....
۲۱۳.....	افسردگی، خودکشی و خودزنی در شرایط زندگی خیابانی.....

گفتار ۱۲: واکنش جامعه نسبت به خیابان‌زیستی کودکان..... ۲۱۷

۲۱۷.....	واکنش جامعه نسبت به کودکان خیابان‌زی و نظریه‌های تبیینی در این زمینه.....
۲۱۸.....	واکنش اجتماعی به کودکان خیابان‌زی.....
۲۲۵.....	نظریه‌های تبیین واکنش به خیابان‌زیستی.....
۲۲۵.....	نظریه‌ی ناهماهنگی شناختی.....
۲۲۶.....	نظریه‌ی انتخاب منطقی.....

- ۲۲۷..... نظریه‌ی ساختارگرایی اجتماعی
- ۲۲۹..... نظریه‌ی نزول تدریجی
- ۲۳۰..... جمع‌بندی دیدگاه‌های مربوط به رابطه‌ی جامعه با کودکان خیابان‌زی

گفتار ۱۳: راهکارهای مواجهه با پدیده‌ی خیابان‌زیستی کودکان ۲۳۵

- ۲۳۵..... مقدمه
- ۲۴۱..... انواع راهبردهای مداخله‌ای برای کودکان خیابان‌زی
- ۲۴۳..... برنامه‌های مداخله‌ای برای کودکان بی سرپناه
- ۲۴۴..... یافته‌های مربوط به مداخله در وضعیت کودکان خیابان‌زی
- ۲۴۷..... تحلیل برنامه‌های مداخله‌ای در سطوح خرد و کلان
- ۲۵۰..... مدل کمک فردی نیازپایه
- ۲۶۲..... مدل نهادی نیازپایه
- ۲۶۵..... مدل حقوق بشری
- ۲۶۹..... انواع رویکردهای حقوق‌مدار کودکان
- ۲۷۱..... کاستی‌های رویکرد حقوق بشرپایه
- ۲۷۴..... برنامه‌های مداخله از خرد تا کلان
- ۲۸۲..... دسته‌بندی رویکردهای مداخله بر اساس تعامل کودک و جامعه
- ۲۸۳..... مشکلات انتخاب بهترین مدل مداخله
- ۲۹۰..... مشکلات سطح کلان برنامه‌های حقوق بشرپایه
- ۲۹۳..... شاخص‌های ارزیابی مشارکت کودکان
- ۲۹۴..... راهبرد حقوق پایه برای کودکان خیابان‌زی
- ۲۹۸..... پیشگیری
- ۳۰۰..... خدمات رسانی محترمانه به کودکان بی سرپناه
- ۳۰۵..... پیشنهادات پژوهشی و کاربردی
- ۳۰۷..... موفقیت درمان و مداخله
- ۳۰۷..... کوبای بدون کودک خیابان‌زی
- ۳۱۴..... بحران اقتصادی و کودکان کوبایی
- ۳۱۵..... بازپیدایی کودکان خیابان‌زی

گفتار ۱۴: پژوهش خیابان‌زیستی کودکان ۳۱۹

- ۳۱۹..... مقدمه
- ۳۱۹..... نمونه‌گیری
- ۳۲۰..... نمونه‌گیری تصادفی مبتنی بر گروه‌های سیار
- ۳۲۲..... نمونه‌گیری تصادفی: روش محاسبه‌ی سائوپولو

۳۲۳ نمونه‌گیری تصادفی: روش شمارش-بازشماری
۳۲۴ اعتبار و راستی‌آزمایی داده‌ها
۳۲۸ هشدار در زمینه‌ی گردآوری داده‌ها
۳۳۰ نیایدهای گردآوری داده
۳۴۱ حقوق کودکان و دگرگونی در اصول پژوهش
۳۴۳ اقدام‌پژوهی مشارکتی
۳۴۶ کمیود پژوهش‌های طولی
۳۴۷ مشکلات پژوهشی ناشی از کار محقق
۳۵۱ نکاتی برای محققان دارای زمینه‌ی فرهنگی متفاوت با کودکان خیابان‌زی
۳۵۳ ملاحظات اخلاقی
۳۶۰ مطالعه‌ی موردی: قضیه‌ی فیثاغورثی بقا
۳۶۵ تحلیل مطالعه‌ی موردی (قضیه‌ی فیثاغورثی بقا)
۳۶۷ منابع
۴۰۳ واژه‌نامه

پیشگفتار

کودکان، آینده‌ی جامعه هستند و آسیب‌های اجتماعی تهدیدی برای آنها. هنگامی که این دو واقعیت کنار هم گذاشته شوند، ابعاد مشکلی به نام خیابان‌زیستی کودکان روشن‌تر می‌شود. اهمیت توجه به کودکان جامعه و به خصوص خرده‌گروه آسیب‌پذیر این بخش جامعه آن‌قدر روشن است که همه‌ی دست‌اندرکاران اجرایی و سیاسی جوامع بر انجام کاری برای این کودکان تأکید دارند، گروه‌هایی که گاه در دو سوی طیف تصمیم‌گیری و در تضاد کامل با هم قرار دارند. نمود روشن این تضاد و تقابل در دو دیدگاه زیربنای دولت‌های رفاه و نولیبرالیسم، نمایان است، جایی که دولت رفاه بیشترین خدمات را به گروه هدف می‌رساند و دولت نولیبرال سعی می‌کند به بهانه‌های مختلف از هرگونه خدمات‌رسانی شانه خالی کند.

در ارتباط با جامعه‌ی ایران به‌نظر می‌رسد همزمان با گسترش آسیب اجتماعی و افزایش آمار کودکان آسیب‌دیده و خیابان‌زی، جامعه در راستای تأمین حداقلی نیازهای این گروه گام بر می‌دارد. تأکید بر خصوصی‌سازی دستگاه‌های دولتی و خدمات آن به بیشترین حالت ممکن، تنها یکی از نمودهای سیاست نولیبرالی حکومت است. در سطح کلان نیز با کم‌رنگ شدن بودجه‌ی آموزش و پرورش و دیگر سازمان‌های مرتبط با کودکان، می‌توان انتظار داشت که روندی رو به دشواری در پیش است. آنچه بر ابعاد این مشکل می‌افزاید، تعدد مراکز خدمات رفاه اجتماعی و فقدان راهبرد در جهت توانمندسازی است، به‌طوری که گروه عظیمی از خانواده‌ها و به تبع آن کودکان به نوعی زیر پوشش این نهادها هستند و در عین حال بخش ناچیزی از نیازهای آنان برآورده می‌شود. برای یافتن بینشی نسبت به این مشکل نیاز به آمار و ارقام چندانی نیست، بر سر هر چهارراه و کنار هر چراغ راهنمایی، کثیری از کودکان را می‌توان دید که به عرضه‌ی کالا و خدمات مشغولند، گروهی که بیشترها وجود نداشت یا بسیار کم‌رنگ بود.

در کتاب حاضر سعی شد، ابعاد مختلف این موضوع بررسی و با ارائه‌ی نظریه‌های مربوط، راه‌حل‌های بکار گرفته شده، معرفی گردد. همچنین نمونه‌هایی از کارکرد موفق دولت‌ها و نهادهای غیردولتی معرفی شده است. امید است که مطالب کتاب در کاستن از درد این کودکان و سرانجام جامعه مفید باشد.

محمود برات‌وند